

Papolc a 2. katonai felmérés térképein

Papolc falutörvényei

A török kiűzése, Erdély Habsburg uralom alá kerülése, a bujdosó mozgalom elfojtása, majd a Rákóczi-szabadságharc leverése, az utolsó tatárdúlások, fosztogatások visszaszorítása után és következtében megszaporodtak a nemesek a székelyek között Papolcon is. A nagy hadjárások múltával, a családok létét elbizonytalanító martalócok eltűnével a moldvai és havaselvi pásztorokra is fokozott vonzást gyakorolt Erdély földje. Megsokasodtak a lakosok Papolcon is. A nemesek rangban, presztizsben, köznap-i létük bonyolításában és szervezésében sem óhajtottak a lófökkel,

pixidáriusokkal közösködni. Nemcsak a közéletben, a határhasználatban is több jogot követeltek maguknak. A Kárpátok gerincén áthúzódó pásztorok is nehezen szoktak hozzá, hogy nyájaikkal kerüljék a tiltott földet, óvják a vetéseket, kíméljék az erdőket. A havasokban rejtelkedő rablók, tolvajok, minden rendű és rangú vagabundok is gyakran megdézsmálták a csordákat, gulyákat, méneseket. Ez okon alighanem századokkal korábban is erősen őrizték, vigyázták a papolciak saját határukat. A 18. században azonban annyira megsokasodhattak az anomáliák, a határhasználati önkényeskedések, rendellenességek, hogy udvarházat tartó és nemesi possessorok, székely közösségek és jobbágyok, maga a falu közössége fontosnak vélték megszigorítani a szabályokat, hatékonyra szervezni a határőrizeteket. E célból a papolci birtokosok, nemesek és a falusi közösség rákényszerült, hogy kölcsönös tárgyalások és kompromisszumok eredményeként együtt szorítsák vissza a rendellenességeket. E célból 1733. május 26-án „*egyező akarattól a határpásztorságról és a mezőkön lévő határkertekről, károk dolgairól és törvényekről írást tétel volt a falu.*”²⁴ Ez az „írás” Papolc első lejegyzett és ránkmaradt falutörvénye, melyet változatlanul belefoglaltak az 1759-es kibővített, a falusi lét minden fontosabb mozzanatát szabályozó második falutörvénybe. Ez utóbbi, az 1759-es olyan sikeresnek bizonyult, hogy 1822-ben minden változtatás nélkül megújították, s bizonyára mindaddig érvényben volt, amíg meg nem történt Papolc határának regulázása, a közbirtokossági viszonyok felszámolása, s az ingatlantulajdon korszerű telekkönyvezése. Ez pedig csak a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedében valósult meg.

Ekkor, 1733-ban – mint említettük volt – visszahivatkoztak a korábbi határőrző, határhasználati szabályokra és végzésekre. Nem új szokást honosítottak tehát meg, hanem az ősi hagyományokat folytatták.²⁵ Legfeljebb korábban nem rögzítették írásban a végzéseket, vagy ha tették is, azok elkallódtak, miután az új törvényekkel aktualitásukat veszítették. Újdonság a korábbiakhoz viszonyítva 1733-ban, hogy ezúttal a szabályok írásba foglalása mellett bevontak az egyezkedésbe, a rendtartás megformálásába minden rendi csoportot: birtokosokat, egytelkes nemeseket, lófőket, pixidáriusokat, jobbágyokat, zselléreket egyformán. Ahogyan azt rögzítették is: „*most újabban egyező akarattal megegyezett a*

jámbor falu, nemes uraim jelenlétekben és az udvari bírák is minden részről megegyezvén”, hogy ezt követően tizenketten őrizték a határt. Ebből kettő a falu embere legyen, akik „*a falu határa körül lévő kertekre viseljen[ek] gondot*”. A falu két embere esetünkben nem azt jelenti, hogy őket a falu fizeti, hanem azt, hogy az említettek a falut kerítő kerteket, kerítéseket, s az azon megépített kijárókat őrzik, figyelik, s a kerítések megrongálói büntetik, a rongált kerítések, rések javítására szólítják fel a lakosokat. Papolc tehát azon falvak egyike Székelyföldön, amelyek beltelkeiket, a fundusokat, ezáltal a falut külső kerítéssel is védték. Magáról a kertelésről ma már nincs emlékezete a lakosoknak, de a helynevek három a faluból ki-bejáró kapu nevét ma is őrzik. A falut őrző két ember, s a határt vigyázó tíz ember a vigyázásuk idején esett kárért személyes anyagi felelősséggel tartoztak.

A határ- és faluőrzés közös feladat volt, s abból senki nem vonhatta ki magát. Közös akarattal úgy döntöttek, hogy mindazok, akiknek legalább két véka, vagy annál több vetésük van a határban, azok szerre és rendre valamennyien kötelesek a határ őrizetét vállalni, s a vetések mellett a szénafüvekre, tanorokra, kerített határrészekre, a külső kertekre is kötelesek vigyázni. A kártevők büntetésének mértékét feltűnően magasán állapították meg, ami összefügghetett azzal, hogy nagy károkozókra kellett visszaretteneni a garázdálkodástól.

A gabonában talált marháért, ha a pásztor mellette lenne, az okozott kár megtérítésén kívül egy forint büntetést szabtak ki, ami ellen nem volt apelláta. Szabadságában állt ugyanis Papolcnak egy forintig úgy büntetni, hogy az ellen senki nem fellebbezhetett sem a székhez, sem a földesúrhoz, sem egyéb hatósághoz. A kárba tévedt állatok gazdáinak, vagy a pásztornak a viselkedését is méltányolták a szabályok összeállításánál. Ugyanis ha a marha szaladás közben, tehát nem a gazda vagy pásztor akaratából, hanyagságából tévedt a vetésbe, a kár megtérítésén kívül csak hat dénár büntetést szabtak ki. Ugyanígy ítélték meg, ha szénafübe tévedt a marha. Ha szarvasmarha, ló, sertés vagy bármiféle barom kaszálófűben legelne, s a pásztor mellette kapatnék, ugyancsak egy forintra büntetik. Ha ez sarjú-fűben esik meg, a büntetés csak 20 dénár.

Szoros vigyázást rendelnek a kertekre is, s a károkozóknak a tiszt dűlása, számonkérése ellen a falut is meg kell védenie, meg kell mentenie. A

csöszök, kerülök, örök mulasztásáért a falu nem marasztalható el. Magának a hanyag őrzőnek kell vállalni tetteért a következményeket. A határban kárt szenvedettek minden év karácsonyáig kereshették kárukat a mindenkori kártevőkön vagy az akkor szerenként kivezényelt határőrzőkön. Ha ezt karácsonyig megtenni bármi okból elmulasztották volna, azt követően nem tarthattak igényt semmiféle elégtételre, kárigényük elenyészett. A falu felváltva örökdő két embere köteles volt tájékoztatni minden fundus tulajdonosát, ha a kertelésén rést találnak. Ennek megtörténte után az illető tulajdonos három napon belül köteles kijavítani a kerítést, elrekeszteni a rést. Ha ezt nem tenné, első alkalommal 6 dénárra kell megbüntetni. Ha az ezt követő harmadik napig sem állította helyre a kerítést, 12 dénár a büntetése, s újabb három nap haladékot kap. Ezt követően már 24 dénárra büntetetik. Ha ezután sem javítaná meg a kertelése hiányosságait, ami kár ez okból keletkezik, a réseket megcsinálni elmulasztók voltak kötelesek megtéríteni, de a háromszori büntetést is meg kellett fizetniük.

Az 1733-as falutörvény megalkotásánál, írásba rögzítésénél és hitelesítésénél a nemesek részéről jelen voltak Kis Miklós, Kis Péter, akik aláírásuk mellett címeres pecsétjükkel is hitelesítettek. A bíró tanácsosai – Kelemen Péter, Csiszér Ferenc és László János – is használták pecsétjüket az aláírásuk megerősítésére. Az írástudatlanok nevében Csorja Mihály esküdtbíró hitelesített aláírásával és pecsétjével. Kis Dávid és Csorja Illés esküdtek is használták pecsétjüket az aláírásuk erősítésére.²⁶

Az 1733-ban megalkotott és hatályba lépett falutörvény aktuálisnak és szükségesnek bizonyult 1759-ben is, 1822-ben is, amikor megújították és jelentősen kibővítették a papolciak falutörvényüket, de az itt ismertett szabályokat szó szerint, minden változtatás nélkül beépítették az új falutörvénybe. Abban a 14. pontként szerepelt a keletkezés dátumával és az 1733-ban hitelesítők nevével, aláírásával és pecsétjével együtt.

1759-ben 24 pontból álló falutörvényt alkottak a papolciak.

Az 1759-ben közalku eredményeként elfogadott „*papolci szabott törvény*” megszületése összefüggésben lehetett a közfegyelem fellazulásának visszaszorítási szándékával, a lakosok gazdálkodásának színesedésével, az erdőélés, a faművesség és fakereskedelem felvirágzásával, a vásártartási jognak a falu földesurai által történt megszerzésével, az ebből fakadó kilengések megszorításával, a vásározók randalírozásá-

val, a jobbágy- és zsellérlakosok megszorodásával, egyéb, a székely falvak között divatozó szokások átvételével.

A „szabott törvény” felvezetése, praeambuluma az emberi gyarlóságok és a keresztény felebaráti szeretet között feszülő összebékíthetetlen ellentétet indít, mintegy bibliai keretet adva a papolci hétköznapi konfliktus-gazdagságának. Megfogalmazója, formába öntője a törvénynek alighanem a falu református lelkésze volt.

A rendtelenségeknek, kihágásoknak ebben az időben igencsak meg kellett szaporodniuk Papolcon, ha a törvény megalkotói és formába öntői rákényszerültek a praeambulumát ilyen kemény veretű szavakkal terhelni: „*még a keresztények is magokat inkább szeretik, mint felebarátjokat; maga hasznát keresi inkább ki-ki, mint a másét, holott az Isten törvénye azt kívánja, hogy amit magának kíván valaki, mással is azont cselekedje*”. Az isteni törvények ellen való cselekedetek megszorodása, valamint az, hogy „*sokan meg nem elégedvén a magokéval, mások javán kapdosnak, egymást sok dolgokban kívánják károsítani, és közönséges haszonra ritka ember az, aki célozna*”. Mindezekért a falu egyeteme megtartván az eddigi szabályokat, de „*cum correctione*”, korrekciókkal, javításokkal, bővítésekkel „*szabott rendül és törvényül, mind az egész méltóságos, tekintetes possessorátus, mind pedig a falusfelek megedgyezésekből*”, tehát földesurak, nemesek, székelyek és közlakosok akaratóból 1759. január 26-án megalkotta Papolc falu csak részben új, 24 pontból álló törvényét.²⁷

Míg korábban a szabott rend a szántókra, kaszálókra, a falu kertelésére, a határban kerített tanorokra helyezte a hangsúlyt, most az erdőkre vonatkozó rendelkezésekkel indított a rendtartás. Három oka is lehetett ennek. Egyikről a ‘törvénytörők’ is megnyilatkoztak: „*nem kicsiny kárával tapasztalta a falu, hogy régi eleink tilalmas erdőket ha mikor fogtak is fel, azt meg nem tartották.*” Másrészt a viszonylag békés idők magukkal hozták az erdélyi háztartások konszolidációját, a városi lakosok fát igénylő nagyobb szabású építkezéseit, a faeszközök, zsindelyek, deszkák, lécek, gerendák, szőlőkarók, hordók, ekék, szekerek, egyéb használati tárgyak iránti fokozódó keresletet, ami a papolci emberek többségét nemcsak famívek készítésére ösztönözte, hanem a fakereskedelembé való nagyobb léptékű bekapcsolódásra is. Ha nem akarta Papolc közössége,

hogy egy-két emberöltő alatt szertelen rablógazdálkodással feléljék a lakosok saját erdeiket, gondoskodni kellett azok védelméről, az okszerű és a jövőre is tekintettel lévő erdőéletről. Mindezekhez társult, hogy növekedett a község lakóinak állatállománya. A sertések, juhok hizlalására szükség volt a makktermő fák védelmére. A fölöttébb megszaporodott kecskék az újasarjadó erdőt legelték, rágták kopárrá. A garázda elemektől óvni, védeni kellett a gyümölcstermő fákat is. Ezért helyezték tilalom alá a *Bikkalját*, a *Felső mezőn* található „*minden apróság cserés és bokros helyeket...*”, a *Király András kertit*, *Máté harapját*, *Középső nyír arrot*, *Esztenás völgyet*, *Mogyorós vápát*, *Hintoria orrát*, *Barabullyos völgyet*, *Gergély orrát*, *Csikorgó völgyet*, *Függő orrát*, *Szemerkes völgyet*, ... *Nyíres orrát*, *Hélpatak tartományát*”, mintegy határbejáró pontossággal jelölve ki ezen erdőségek földrajzi, határbeli elhelyezkedését. Három magyar forintig terjedő büntetéssel fenyegették meg azokat, akik a tilalmas erdőkben „*csak egy szálat is levágni*” merészelnének. A tilalmasok kijelölésével párhuzamosan rendelkeztek a korszerű erdőművelésről, a cserjések, sarjadó erdők, bokros helyek ritkításáról, a közösség akaratával összehangolt fajarandóságok kijelöléséről, a fakereskedés mikéntjéről.

A tilalmasok védelmére és őrzésére 24 erdőpásztort rendeltek ki, akik közül egyet tizedesi pozícióba emeltek, följük rendelve „*egy fő possessor erdőbírót*”. A 24 erdőpásztorból hatnak a Bikkaljára, tizennyolcnak a felső tilalmasokra kellett vigyázni. Az éjjel nappal őrzött erdők megrontóit első alkalommal 3, második alkalommal 6, harmadik alkalommal 12 forintra büntették. Az erdőpásztorokat, amennyiben maguk nem bírnának el a vétkessel, az erdőrontókkal, a falu népnek mozgósítására is felhatalmazták. Azzal a szigorú kikötéssel, hogy ha az erdőpásztorok valamelyike bármiként összejátszana a tilalomrontókkal, 6 forintra büntetessék meg. Ha nem volna annyi értéke, hogy ezt rajta megvehessék, „*rajta 60 csapattasék*”. Nem kis szigor.

Külön is védelem alá helyezték a határ bármelyik részén található gyümölcsfákat. Aki ezek közül akárha egyet is pusztítana, tördelne, vágna, három forint büntetéspénz megfizetésére ítéltetik.

Szabályozták a makkoltatást is, megtiltván, hogy bárki magát „*pásztornak tégye*”, s a makkot a juhokkal megétetni merészelve. Pásztort, kondást csak a falu állíthatott, s azok a magukéval a falu minden lakosának a

sertését kötelesek voltak őrizni. Más faluból három forint büntetés mellett tilos volt a falu tudta nélkül makkolásra sertés befogadni. Ha ez kiderült, a sertés falu javára való elkobzásával is végződhetett. A falu tudtával és akaratából sertésenként 2-2 dénár makkbér fejében lehetett külső sertéseket is a határra behozni makkoltatás céljából. A pásztorok díjazásáról is döntöttek. Ha a sertések karácsonyig járják az erdőket, egy-egy öreg sertés után 10 dénár a pásztorbér. Négy öreg sertés után kapott a pásztor egy véka búzát, egy kenyeret és egy ejtel sót. Két malac őrzési díja egy öreg sertésével volt egyenlő. Karácsony után hetenként egy sertéstől, vagy két malactól egy dénárt kapott a kondás. Ha az időjárás és a makktermés engedte, hogy karácsony után 10 hétig járják az erdőket a sertések, a kondás bérét megduplázták.

Az erdőkkel kapcsolatos rendelkezések sorába tartozott a kecsketartás szabályozása. A fejőstehénnel nem rendelkező családok otthon tarthattak két-három fejőskecskét, s azokat ősszel, télen és tavasszal csak a falu által kijelölt úton hajthatták a számukra kijelölt erdőrészekbe, de ott is megtiltatott a gallyak vágása, az erdők díbolása, az odavezető utak, csapások önkéntes felfogása. Három forint büntetés mellett tilos volt a kecskéket az ökrök és vonó marhák számára kijelölt helyeken legeltetni.

Egy forint bírsággal sújtották azokat, akik a mások által „*levágott, készített boronáját, kádfáját, káváját, vesszejit, tűzifáját vagy egyebit*” elvitték, s a büntetésen túl az elhordott javakat is vissza kellett adni tulajdonosának.

Az említettekén túl a legeltetéssel, szénanyeréssel, halászattal, vadászattal, madarászattal kapcsolatos szabályozások is érintették az erdőket. A 24 pontos falutörvényből legalább 15 pont összefüggésbe hozható valamiképpen az erdőkkel. Az arány önmagában jelzi, hogy Papolc lakóinak az életében milyen fontos szerepet játszottak az erdők.

Az erdők faállományát védő, azok kitermelését, felhasználását, a fák termését védő, azok felhasználását szabályozó, tilalmazó rendszabályok mellett külön hangsúlyt kaptak a szénanyerés és legeltetés szabályai. Három forint büntetés mellett mindenféle „*nagyobb és apróbb, csordába járható marháktól, annál inkább juhoktól s kecskéktől tavasztól fogva őszig, egész nyáron*” tilalom alá helyezték az „*Alsó-, Felső-hegy, Csűrös- és Csorják-kerti feli, a Tök, Gyükeres mellyéke, Aszalván pusztája*” nevű

dülöket, határrészeket. Ezekre is az erdőpásztorok voltak kötelesek vigyázni éjjel-nappal, s az odatévedt apróbb marhák gazdáit elsőben 3, a nagyobb marhákért 6 dénár büntetéssel elmarasztalni. Második alkalommal a büntetést megduplázták, harmadik alkalommal 24, illetve 50 dénár-ra emelték. Ezen állatok gazdáit akkor is kötelezték a pásztorbér megfizetésére, ha nem járaták a falu csordájába, nyájába állataikat. Amennyiben kiderülne, hogy csordajáró állatokról van szó, s azok a pásztorok kedveséből legeltek a tilosban, akkor a pásztorokat kell egy forintra megbüntetni, s ahányszor rajta veszítenek, annyiszor duplázódjon a büntetésük.

A falu megfogadott csordásai és kondásai – a „*mezőföldi faluk szokása szerint*” – reggelenként párosával kellett induljanak, ostorcserdítések és kiáltások közepette – *Hajts ki, Hajts ki marhát előmbe!* – a falu állatait összeterelni, s a legelőre hajtani. Előbb a csordások, utánuk a kondások verték ki az állatokat a legelőre. A csordán és a kondán kívül legelésző állatokat be kellett verni a nyájba, ellenkező esetben az állatban keletkezett kárt éppúgy, mint az állatok által okozottat a pásztorok kellett megterítenie, viselven gondatlanságáért az egy forintos büntetést is.

Külön pontban szabályozták a falu közterületeinek, az Alsó- és Középső mezőkre kivezető füves utaknak, a Csigolyás és Boroszlány pusztáknak a szénanyerés céljából történő hasznosítását. Amikor ezek nem kerültek a nyomásfordulóba, kaszálásukat értékesítette a falu, bírói elszámolás mellett közcélokra fordítva a bérleti díjukat. Aki azonban a szénafű megvétele nélkül, tiltott módon kaszált e részeken, egy forintra büntettetett, s amellet a kaszáló bérét is meg kellett adnia. Ezen pont keretében határozták el, hogy a Boroszlány alatt lévő „*puszta helyek, Vész nevezetűek*” a Felső határban, amikor nyomás alá esnek, a csorda legeljen rajtuk. Máskor pedig „*ökör élésinek*” ökörtilalmasnak maradnak. Ilyenkor juhoktól és más marhákától három forint büntetés mellett eltiltatnak. A Nyíres arr és a hozzákapcsolódó juhlegelők évenként bérbe adandók, s az értük befolyt összeg – bírói elszámolás mellett – közcélra fordítandó.

Külön pontban szabályozták a tarlószabadítás utáni legeltetést. Mind az őszi, mind a tavaszi kalászosok tarlóját csak közakarattal szabadították fel legeltetés céljából. Ha úgy döntöttek, hogy azt megteszik, a tarlót három részre kellett osztani, s elsőben az ökröket, vonó marhákat engedhették a tarló egyharmadára. Amikor néhány napi fűelés után az

igás barmokat áthatották a másik harmadra, akkor jöhetett az elhagyott tarlóra a falu heverő csordája. Miután az ökrök a harmadik részre vonultak, a csorda követte őket a másodikra, s a tőlük üresen maradt első részre jöhetek a juhok, egyéb apró állatok. Mindenkor tilos volt a juhokat az „*ökör élésre*”, az igás állatok számára fenntartott legelőkre hajtani, még inkább tiltatott idegenek juhait a határra behozni. Amelyik pásztor, juhász ezt megtette, valahányszor cselekedte, annyiszor büntetődött egy-egy forintra. A juhok tavasszal a csorda élésin járhattak, ősszel az erdőre kellett őket kihajtani, de a makkra akkor is tilos volt őket bocsátani, ugyancsak egy forint büntetés mellett.

A község választott testülete kapta parancsba, hogy értesítsék a szomszéd falvak lakóit – Zágon, Barátos, Páké, Csomakörös – is Papolc rendtartásáról, s rendre doboltatni, kikiáltani kellett a vásárokon a messziről jött idegenek számára, hogy „*erdőbe járással, utazással semmiféle marhájokkal*” a papolciak rétjében, gabonájában, szántóföldjeiben „*semmi kárt ne tégyenek*”, mert aki abban vétkesnek bizonyulna, mindenféle könyörület nélkül 3 forintra büntetetik.

Egyik visszaélésre lehetőséget teremtő alkalom volt az esztena-tétel, esztena-állítás. A possessor urak tavasszal a nyomáshatárokon felállíthaták az esztenát. Az esztenára a possessor urak szomszédos falvakban lévő juhászai, bacsái is behozhatták a fejősjuhokat, s be kellett azokra fogadni a kisebb papolci gazdák fejősjuhait is. A fejősjuhok a nyomáshatáron gypjúnyírásig legelhetek. Azt követően az erdőkre szorultak. Nyáron a meddő juhok sem legelhetek a nyomáshatáron. A bárányokat is csak két-három napra engedték a nyomásfordulókra, nyíráskor, majd Szent Mihály nap után az elhányásra, de azt követően mindkét alkalommal az erdőkre kellett őket hajtani. A darabonként őrzött juhokat a gazdáik a csorda után legeltethették. Idegen juhokat és sertéseket a falu tudta nélkül – az esztenát kivéve – se a legelőn, se az erdőn nem lappangtathatott senki is, az elkobzás kockázata, s az ahhoz társuló egy forint büntetés nélkül. Egyedül az engedtetett meg, hogy ha valaki berbécseket, kecskéket vett tavasszal nyereségre, s azokat lábbon akarta eladni, egy hétig a nyomáson legeltethette, amíg elkelték állatai. Egy hét eltelte után azonban, ha lábbon nem keltek el, a falu kijelölte helyre kellett hajtania, s a meghízás után köteleztetett azokat „*a falu számára illendő áron kivágni*” és elárusítani. Az ökörtilal-

mason azonban a falu számára kimérni szánt juhokat, sertéseket sem volt szabad legeltetni, három forint büntetés terhe mellett.

Az 1759-ben életre hívott falutörvény – a 14. pontként belefoglalt 1733-as törvénnyel együtt – 24 pontból állt. Ebből 15 az erdőkkel, rétekkel, legeltetési szabályokkal, a legelők, mezők usuálásával, a közjavak hasznosításával foglalkozott. Az 1733-as törvényt pontos szöveggel átvéve, megtoldották még azzal, hogy a kertlátó hitesek kötelességévé tették a tanorok kapuira való felvigyázást is. Kötelezték őket a kapuk olyan módon történő elkészítésére, hogy azok lóhátról is nyithatók, zárhatóak legyenek. Felemelték az 1733-as büntetőtételek pénzüsszegét, megkétszerezték az éjjeli bűnözők bírságolási összegét, külön is kitérve a rétek szénáját éjjelenként oktanul rontók, vigyázatlanok, vagy szándékosan legeltetők szigorú bírságolására. Keményen – 3 forintra – büntetve a részrehajló pásztorokat, öröket. Ezúttal megengedték, hogy a határpásztorok lóháton végezzék szolgálatukat, megtiltva azonban, hogy nyerges lovuk mellé vezetéklovat vigyenek magukkal az őrségre.

Az 1759-es falutörvény további pontjai az életminőségre, az emberi viszonylatokra, a rendi tagozódásból fakadó kötelezettségekre, az etikai kérdésekre, a lakosság fegyelmezésére helyezik a hangsúlyt.

Az e célból megfogalmazott pontokban eltiltják a közföldek szabad foglalását. A falu tulajdonában lévő részeken elrendelik a magánkertelések felszámolását, megtiltják a közutak elszántását, a mások rétjén, szántóján, vetésén való átjárást. Az ilyen vétkekért három forint büntetést állapítanak meg. A nyomásföldeken való oktanul kószálást, szekerezést is egy forinttal büntetik. Amennyiben valaki a mások gabonáján, szénarétjén, egyéb vetésén hajtana át, az okozott kár megtérítése mellett két forint bírságot köteles fizetni.

Külön pont foglalkozik a tolvajokkal, a vetéseket dézsmálókkal. Aki a mezőben, rétben, faluban lévő kertekben törökbúzát, borsót, mákot, gabonát, gyümölcsöt, egyéb veteményeket „*éjjel vagy nappal*” megdezsmál, prédál, meglop, annak a kár megtérítése mellett egy forint a büntetése. Ha ennek megfizetésére a vagyona elégséges nem volna, 25 csapással, korbácsütéssel büntettedik.

Gondoltak a falutörvény alkotói a lakosság ivóvizére is. Külön a patakokra, mindenekelőtt a Papolc vizére, amelyik keresztül folyta a falut, s a

lakosság legfőbb ivóvízbázisa volt. Mivel ez utóbbinak a vize, „*melyből élünk*”, nyári szárazságkor igen megkevesbedik, ezért abba, vagy annak partjára szemetet, trágyát, ganéjt, bármiféle dögöt lerakni, beledobálni megtiltott. Eltiltották a mészárosokat, szücsöket, tímárokat attól, hogy a patakban húst, bőrt, állatokat mossanak, áztassanak. Szigorúan tiltották a patakban a falu felett a kenderáztatást is, hogy „*annak levit*” senki ne kényszerüljön inni. A falu alatt azért volt tilos kendert, lent áztatni, a patak medrében karózni, mert ezzel megszűkítették a patak medrét, a kenderkupacokkal felduzzasztották a vízállást, s egy-egy hirtelen jött zápor esetén áradást, azzal pedig a faluban felettebb nagy károkat okoztak. Kenderáztatót a falu határában bárki csinálhatott, de úgy, hogy se az utakban, se a művelt földekben, kaszálókban, se a malmok árkaiban kárt ne tegyen. Megtiltották, hogy a falun átfolyó Papolcra bármiféle fát, forgácsot, levágott gallyakat dobáljanak. Három forint büntetés terhe mellett kötelezték a mindenkori bírót, hogy a patakok partját, medrét a falu lakosaival mindig rendbe tésse, azokat tisztán tartsa, partjaikról a fűvet, gazt lekaszáltassa, a szakadásokat megjavíttassa.

Az 1759-ben megalkotott, majd 1822-ben egyetlen betű változtatása nélkül megújított falutörvény tanúsága szerint Papolc reguláztalan határát a possessorátus és a falusi community közös birtokként kezelte. Külön pontban rendelkeztek, arról, hogy se a falu, se a földesurak ne adhasanak el lakhelyet, rétet, szántót előzetes egyeztetés és kölcsönös beleegyezés nélkül. Ezt egészítette ki az a rendelkezés, hogy ha valaki idegen a faluba beköltözik, addig marháját sem a legelőre, sem a nyomásföldekre, sem az erdőkre nem engedheti ki, amíg a falu pénztárába az egy forint lakhatási pénzt be nem fizeti. Azt követően állatai a falu csordájában, kondájában, nyájában legelhetnek, de minden más haszonvételt illetően a faluval kell szerződnie.

Sok gondot okoztak Papolcnak a randalírozók, megfélemlítő, vásározók, a tolvajok, mások kárát lesők, a részeges, éjjel-nappal izgága, dorbézoló, káromkodó, verekedő, vérengző emberek, a csűrök, kazlak, pajták, istállók között égő pipával mászkáló gondatlan lakosok és idegenek.

A vásár nem a falué, a földesuraké lévén, azért annak behozatalakor alkura léptek a falu és a vásártulajdonos földesurak, hogy az ott megeshető rendzavarásokért, tolvajlásokért a külső tiszt uraké a felelősség. Ezt

most szükségesnek tartották írásban is rögzíteni, mert amúgy is eleget szenved a falu „*az ide verbumra járó militáris tisztek és katonák miatt, és a vásárra, sokadalomra jövő-menő s marhákot hajtó külső emberek miatt*”. Mindezekért „*vásár vagy sokadalom napján*” a templomon alul esni szokott „*rossz dolgokért*” a vicetiszt urak a felelősek, azokból a falura hátrány nem következhet. Az egyébkor esni szokott rendellenességek, felelőtlen pipázók, részegen kiabálók megbüntetése a bíró feladata. Valahányszor ilyen történnék, egy forint bírságot kell kiróni, válogatás nélkül. Tolvaj kiáltáskor a falu minden lakosa köteles közreműködni a tolvaj megfogásában, aki három forintra büntetessék, s a falura háruló kárpótlást is rajta kell megvenni. Amennyiben az illetőn a kár és a büntetés behajthatatlan, „*pálcázással illendőképpen büntetessék.*”

Végül rendelkeztek arról, hogy a faluban élő halászok, vadászok, madarászok zsákmányukkal először a possessorátus urait, majd a falusbírók kínálják meg, s ha azok a zsákmány „*illendő árát*” megadják, nekik kell eladni. Ha nekik nem kell a zsákmány, akkor értékesíthetik csak szabadon.

A törvény megalkotói tisztában voltak azzal, hogy ezt a szigorú rendtartást csak közös akarattal tarthatják érvényben. Ezért úgy döntöttek, hogy annak „*nagyobb erősségire s megmaradására*” a szer szerinti hitelesen kívül „*jó lelkiisméretű, értelmes tizenkét személy választassék a falusiak közül, minden rendekből*”, akik a törvény megtartásáról, a büntetések behajtásáról gondoskodnak. A rend megtartása, a büntetések behajthatósága okán a tekintélyt is fontosnak vélelmezték. Ezért ezúttal „*ex gratia egy fő possessor úr léssen most elsőbben nemcsak erdő-, hanem egyszersmind határbíró is*”. Neki lesznek alárendelve a erdő- és határbírók, a tizedeseikkel együtt.

Az elfogadott törvény hitelesítésére 1759. január 26-án került sor, amikor báró zágoni Szentkereszti Sámuel és Divéky András kapitány személyesen voltak jelen, aláírásukkal és pecsétjükkel is megerősítették egyetértésüket. A Torma urak papolci bírójukkal, Bíró Sámuellel képviseltették magukat. Ő írástudatlan lévén, keze keresztvonásával hitelesített. Báró Henter Ádámot papolci tiszttartója képviselte a szentesítéskor, aki aláírásával és pecsétjével hitelesített. A papolci nemesek egyetértése jeléül Kiss Miklós, Kis Farkas nemesek, Kis Gáspár nemes, református lelkész aláírásukkal hitelesítették a megállapodást. A falu közössége

részéről Hajdú András falusbíró, Várad Ferenc, Nagy Pál, Kis Mihály, János Sándor hitesek, esküdtek aláírásukkal nyomatékosították egyetértésüket. Földes Bálint és Szabédi Ferenc a szabad székelyek nevében írtak alá. Kis János nemes, Mikola Ferenc hites, öreg Csorja Zsigmond nemes - írástudatlanok lévén - kezük keresztvonásával, mint ahogyan a jobbágyok nevében Nagy Boldizsár és Földes Imre is kezük keresztvonásával adták beleegyezésüket e szigorú törvények életbeléptetéséhez.

Ezzel Papolc falutörvénye életbe lépett, s két-három emberöltőn keresztül változatlanul szolgálta a közösség érdekeit és hasznát. 1822 februárjában Papolc communitásának választott testülete falugyűlés keretében vitatta meg, hogy kell-e módosítani a rendszabályokat. Publikáltatván a törvényt, felszólította a lakosokat, hogy tekintetes, nemes Kiss György uramhoz juttassák el a módosító javaslataikat. A fejleményekből következően, módosítási javaslatot senki nem nyújtott be, ezért 1822-ben változatlan tartalommal és szöveggel élt tovább a törvény, alighanem a 19. század végén bekövetkezett papolci határrendezésig, a közbirtokosági gazdálkodás felszámolásáig.

A falu népessége

Papolc elvitathatatlanul székely település még akkor is, ha nincs konkrét forrásunk arra vonatkozóan, hogy a pásztor-, lótartó- és őrszállások mikor alakultak át telekké, s mikor formálódott ki a faluközösség. Az első források ugyanis éppen arról szólnak, hogy 19 háznép, 19 porta köteles 25-25 dénárral hozzájárulni a szászsebesi vár építési költségéhez, ugyanakkor 12 háznépet Mikes Miklósnak adományozott a király, János Zsigmond. Ezekből az adatokból aligha következtethetünk a falu népességére. Inkább arra, hogy a papolciak is hadba vonultak az 1562-es székely lázadaskor jogaik védelmében, amit János Zsigmond nemcsak bitófával, felnégyeléssel, orr- és füllevágással, börtönnel torolt meg, hanem a székelyek tömegének jobbágyosra süllyesztésével is. Az ugyanezen évben 19 kapu által fizetett 25 dénáros subsidium sem igen mond sokat a népességről, mert nem tudjuk, hogy a lázadást követően hány háznép húzta meg magát a hegyekben, mennyien kószáltak át időlegesen Moldvában